

УДК 336.77:330

Ю. П. Владика,
аспірант, ННЦ "Інститут аграрної економіки"

ПІДПРИЄМСТВА ОПТОВОГО ПОСТАЧАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА В ІНФРАСТРУКТУРІ ОПТОВОГО РИНКУ

У статті обґрунтовані роль та значення аграрного сектора для вітчизняної економіки, висвітлено ситуацію, що склалася на ринку сільгосппродукції, проаналізовано інфраструктуру оптового ринку, місце та значення в ній підприємств оптового постачання. Також проаналізовано проблемні питання, що сьогодні стримують розвиток аграрного сектора економіки, та запропоновані напрями їх вирішення.

In the article a role and value of agrarian sector are certain for a home economy, a situation which was folded at the market of silygospromodukcii is reflected, the infrastructure of wholesale market, place and value in ber of enterprises of wholesale supply, is analysed. Problem questions which restrain development of agrarian sector of economy today are also analysed, and directions of their decision are offered.

Ключові слова: оптова торгівля, оптовий ринок сільськогосподарської продукції, оптові торговельні підприємства, інфраструктура аграрного ринку, кооперація, аукціон, біржа, збутові кооперативи, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи.

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

Україна обрала шлях трансформації економіки від командно-адміністративної до ринкової. Перші кроки вже зроблено, але чи ефективними вони були? Факти свідчать, що державна політика, яка здійснювалась в даному напрямі, не сприяла формуванню економічної системи, яка відповідала б всім ознакам ринкової. Мету визначено, а от при визначенні засобів, форм та методів управління часто не враховувалась динаміка змін, що відбувались на фоні прискорення зовнішнього середовища. Це і стало основою причиною того, що термін "ринкова" втілює теоретичне прагнення України до соціально-економічної стабільності та безпеки, а от вітчизняній економіці властива низка ознак економіки перехідного періоду.

Як відомо, визначальною ознакою ринкової економіки є розвинутий ринок з відповідною інфраструктурою. Проте проблемою є те, що в Україні досі немає розвиненої інфраструктури, в тому числі ринку сільськогосподарської продукції. І це при тому, що аграрну галузь визнано пріоритетним напрямом вітчизняної економіки, що має першочергове соціально-економічне значення.

На українському ринку є фірми, які працюють з великими партіями імпортової продовольчої продукції, але немає таких, які працювали б за тим же принципом з українською продукцією. Через це складається абсурдна ситуація: продукцію, яку український виробник не може вигідно продати, українські ж супермаркети

закуповують за кордоном лише тому, що на внутрішньому ринку немає підприємств постачання великих оптових партій цієї продукції. Сьогоднішня інфраструктура аграрного ринку не зорієнтована на швидке просування такої продукції до споживачів.

У зв'язку з цим вивчення ролі та місця підприємства оптового постачання аграрного сектора в інфраструктурі оптового ринку як активної частини сфери обігу і важливого важеля маневрування матеріальними ресурсами є надзвичайно важливим та актуальним в сучасних умовах становлення ринкової економіки.

Мета дослідження — визначити найбільш актуальні проблеми формування інфраструктури оптового ринку в аграрному секторі України та описати напрями їх вирішення.

Мета передбачає вирішення таких завдань:

- визначити роль та значення оптової торгівлі на ринку;
- розглянути сучасну інфраструктуру аграрного ринку України;
- описати види суб'єктів, що займаються оптовим розподілом сільгосппродукції;
- розглянути основні організаційні форми підприємств оптової діяльності;
- висвітлити актуальні проблеми, що стримують розвиток аграрного сектора, зокрема в напрямі формування розвинутої інфраструктури;
- визначити політику уряду та описати вжиті заходи в напрямі покращення інфраструктури оптової торгівлі, зокрема щодо створення оптових ринків сільськогосподарської продукції.

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ

Важливу роль в процесі становлення ринкової економіки відіграє ринок. Будучи сполучною ланкою між виробником і споживачем, він забезпечує оптимальне поєднання потреб покупців і пропозиції продавців з метою якнайкращого їх задоволення.

Визначальна роль на товарному ринку належить оптовій торгівлі. Саме через неї посилюється дія споживача на виробника, з'являються реальні можливості досягти відповідності між попитом і пропозицією, забезпечити кожному споживачу змогу купувати продукцію в межах своїх фінансових можливостей і відповідно до потреб [6, с. 124].

Щодо аграрного сектора, то тут оптова торгівля охоплює діяльність у сфері продажу сільськогосподарської продукції тим, хто її купує, для подальшого перепродажу (роздрібна торгівля) або професійного використання (промислові підприємства, організації). Попит та пропозиція на купівлю-продаж оптових партій сільгосппродукції зустрічаються на оптовому ринку (далі — ОРСП).

Як зазначають економісти, ОРСП — це цивілізоване місце зустрічі оптових пропозицій сільськогосподарської продукції та відповідного попиту, де визначається ціна товару, вирівнюється її коливання, переміщуючи товарні потоки [21].

Слід зазначити, що на перехідному етапі до ринкової економіки на ОРСП чільне місце як суб'єкти оптової торгівлі займають сільськогосподарські виробники чи їх представники — професійні об'єднання товаровиробників, кооперативи, підприємства оптової торгівлі. Оп-

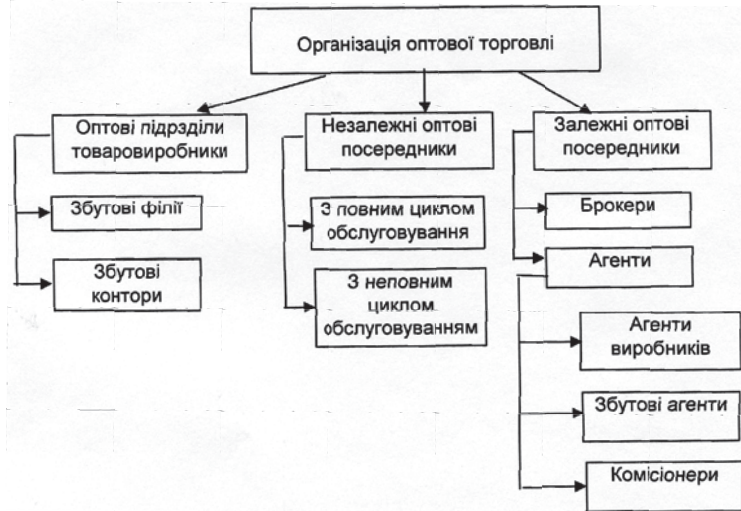

Рис 1. Організаційні форми оптової діяльності

тові підприємства виконують цілий ряд функцій (торгівля, накопичення, переробка, транспортування тощо) [10, с. 15—18].

Вирізняють такі види суб'єктів, що займаються оптовим розподілом сільськогосподарської продукції:

- оптовий ринок споживчого типу (постачальний);
- оптовий ринок виробничого типу;
- оптовий ринок змішаного типу;
- аукціони;
- оптовий продаж типу "Кеш&керрі";
- товарна біржа.

За ОРСП споживчого типу, на який товар від виробника потрапляє безпосередньо до оптовика (агента, представника об'єднання виробників). Учасниками цих ринків є оптові торговці, які продають свою продукцію підприємствам громадського харчування, незалежним роздрібним торговцям, інституційним клієнтам та ін.

ОРСП виробничого типу збирають сільгосппродукцію у виробників і накопичують її. Продукція на цих ринках продається, як правило, за аукціонною системою.

Змішана модель — це оптовий ринок, який поєднує майже всі елементи споживчого та виробничого типу ринків. На такому ринку є визначене місце, де здійснюють продаж безпосередньо "з машин".

Аукціон — це місце, де за наявності товару продається партія однорідного продукту через публічні торги.

Продаж типу "Кеш&керрі" — сучасна форма оптового та напів-оптового продажу. Прикладом та-

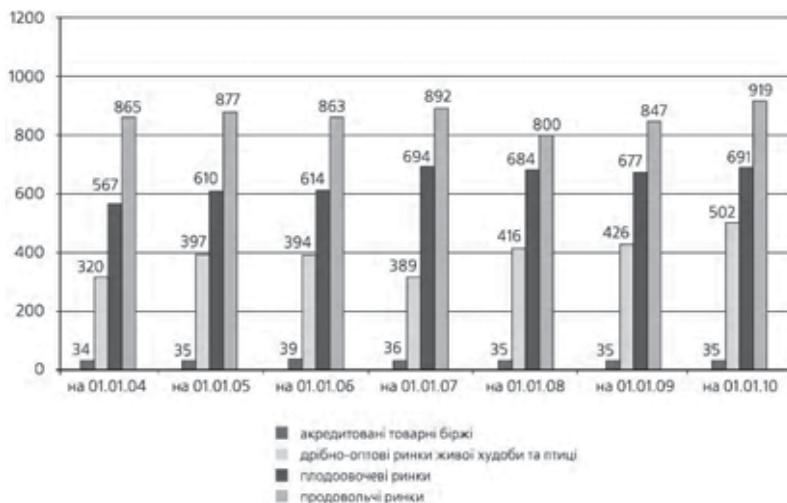

Рис. 2. Динаміка зміни кількості суб'єктів інфраструктури аграрного ринку України

ких фірм є "МЕТРО", "Сільпо", де пропонують повний асортимент продуктів.

Вирізняють такі організаційні форми оптової діяльності (рис. 1) [14].

- через оптові підрозділи фірм-виробників;
- через незалежних оптових посередників;
- через залежних оптових посередників

Динаміку зміни кількості суб'єктів інфраструктури аграрного ринку України за період 2004 — 2010 років наведено на рис. 2 [21].

Сьогодні в Україні оптовою торгівлею сільгосппродукції займаються переважно збутові кооперативи, аукціони, торгові центри та оптові ринки (без посередницьких структур) [8, с. 63]. І чи не найперспективнішою формою оптової торгівлі вважаються саме збутові кооперативи.

Проте, вітчизняні товаровиробники, зокрема особисті селянські та фермерські господарства, стикаються з наступною проблемою: через відсутність системних маркетингових каналів збуту велика частина продукції (овочі, фрукти, молоко, м'ясо тощо), які вони виробляють, особливо у віддалених від приміської зони селах, здовується худобі або просто пропадає.

Одним із шляхів подолання цієї проблеми є створення мережі місцевих заготівельно-збутових постачальницьких об'єднань сільськогосподарських товаровиробників всіх форм господарювання на кооперативних засадах, тобто заготівельно-збутових кооперативів, а також регіональних оптових плодоовочевих ринків (ринків виробничого типу) та аукціонів живої худоби.

Функції, які покладаються на заготівельно-збутові кооперативи: заготівля; зберігання; дії на ринку.

Модель інтеграції сільськогосподарських товаровиробників, підприємств переробної та харчової промисловості, закладів торгівлі як основа розвитку регіональних гуртових ринків наведено на рис. 3 [10, с. 50].

Наведена схема співпраці споживачів і виробників дає можливість:

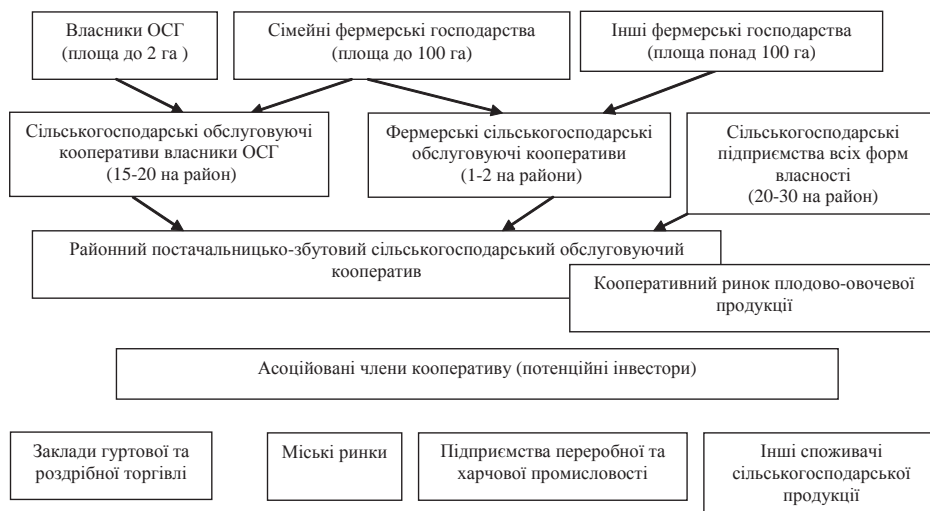

Рис. 3. Модель інтеграції — основа розвитку регіональних гуртових ринків

- залучити кредитні ресурси для сільськогосподарських виробників;
- стимулювати утворення збутових кооперативів;
- стимулювати контрактні відносини щодо кількісного та якісного замовлення на виробництво;
- виробникам — планувати свою виробничу діяльність на основі кількісних та якісних замовлень;
- стабілізувати цінову ситуацію;
- забезпечити доступ продукції дрібних товаровиробників на полиці супермаркетів за рахунок формування однорідних партій товару;
- дрібним товаровиробникам — доступ до сконцентрованих оптових покупців і навпаки;
- забезпечити населення якісною, безпечною, доступною за ціною та свіжою сільськогосподарською продукцією.

За даними Міністерства аграрної політики, станом на 01.01.09 р. в Україні зареєстровано

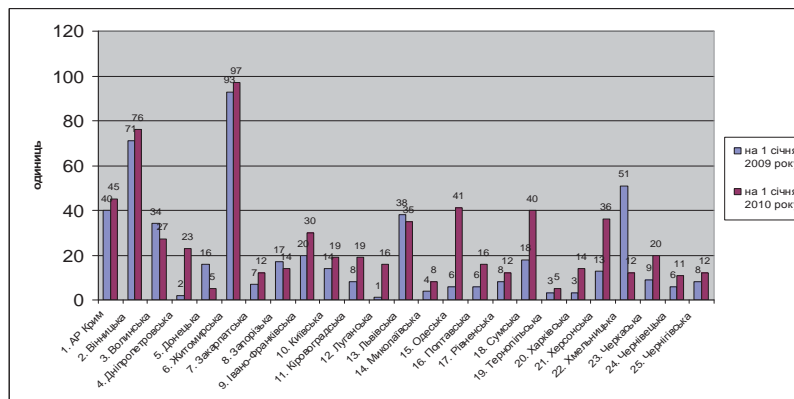

Рис. 4. Кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в розрізі областей станом на 1 січня 2009 та 2010 років

496 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, а станом на 01.01.10 р. їх кількість сягнула 645 одиниць (рис.4) [19].

У розрізі областей найбільше обслуговуючих кооперативів зареєстровано в Житомирській, Вінницькій та Хмельницькій областях, найменше їх — в Луганській, Дніпропетровській, Миколаївській, Тернопільській та Харківській областях. У Київській області станом на 01.01.10 р. налічується 19 кооперативів, що на 5 одиниць більше, ніж станом на аналогічну дату 2009 року. Отже, "вузьким місцем" інфраструктури залишаються формування закупівельно-збутового призначення. І напрямом вирішення даної проблеми є створення збутових кооперативів [7, с. 95].

Створення мережі кооперативів є основою розвитку регіональних оптових ринків сільськогосподарської продукції і продовольства, які повною мірою відповідають рівню та характеру розвитку виробничих сил в АПК.

Формою оптової торгівлі, яка присутня в Україні на ринку племінної худоби, є аукціонний продаж [9, с. 121—123]. Однак за відсутності налагодженого механізму загальний обсяг продажу великої рогатої худоби через аукціони незначний. Для стимулювання продажу товарної худоби через аукціон необхідна відповідна система економіко-правових відносин щодо аукціонної діяльності.

Наказом Міністерства аграрної політики України та Української академії аграрних наук затверджено Положення про організацію та проведення аукціонів живої худоби та птиці, яке регламентує порядок їх організації та проведення.

За ініціативою і наказами Міністерства аграрної політики України проведено кілька аукціонів (племінних овець, великої рогатої худоби м'ясних порід тощо) та виставок. Проте активність на них не була високою [21].

На сьогодні в Україні практично не існує організованої оптової торгівлі свіжими овочами, фруктами та ягодами, і потреба створення такої організованої інфраструктури є досить високою. Проте зараз майже кожен обласний центр має стихійні оптові ринки у формі базарів [8, с. 63]. Ці ринки невеликі за розмірами і, як правило, не дотримуються основних принципів функціонування оптових.

У сучасних умовах господарювання реалізація та збут сільськогосподарської продукції, а також доставка її до споживача здійснюється і через біржовий товарний ринок. На біржах посередники реалізують сільськогосподарську продукцію переробним підприємствам.

Станом на 1 квітня 2010 року в Україні зареєстровано 543 біржі, серед них 17 агропро-

мислових, частка укладених угод на яких складає 12,4% від загальної кількості, коефіцієнт ліквідності яких становить 78,3% [16].

Проте, домінування на ринку сільськогосподарської продукції неорганізованих посередницьких структур, що монопольно встановлюють ціни, багаторазовий перепродаж товарів цими структурами призводять до втрат доходів виробників сільськогосподарської продукції та втрат споживачів через завищення роздрібних цін.

Отже, сьогодні в Україні певна інфраструктура оптового ринку сільгосппродукції вже існує. Проте її стан та розвиток можна визначити як недостатній. Через це має місце нестабільна цінова ситуація на аграрному ринку, відсутність цивілізованих прозорих каналів просування сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача на вигідних для учасників процесу умовах. При цьому збитків зазнають і товаровиробники, які змушені використовувати неорганізовані канали збуту з непрозорими умовами купівлі-продажу та диктатом посередника, і споживачі, які змушені купувати продукцію часто сумнівної якості за вищими цінами.

Одним із напрямків вирішення цієї проблеми є створення оптових ринків сільськогосподарської продукції, як основного елемента інфраструктури аграрного ринку. Це елемент інфраструктури регіону, що впливає на законотвірний потік продовольчих товарів між виробником та споживачем [12, с. 4—12].

У створенні оптових ринків сільськогосподарської продукції зацікавлені всі — від виробника до кінцевого споживача. Проте сьогодні розвиток гуртових ринків стримується нерегульованістю нормативних актів, що стосуються їх діяльності, зокрема щодо виділення земельних ділянок, оподаткування тощо. [11, с. 3—10].

З метою врегулювання цих питань прийнято цілу низку нормативно-правових актів: Закон України "Про оптові ринки сільськогосподарської продукції" [1], постанова КМУ "Про затвердження Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції" [2], постанова КМУ "Про затвердження державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до 2015р." [3] та ін. Дані нормативно-правові акти створюють законодавчі передумови для розбудови мережі оптових ринків і визначають стратегію їх розміщення та функціонування.

Відповідно до Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції планується побудувати 25 сільськогосподарських оптових ринків, розмістивши їх територіально в усіх регіонах України [4].

На сьогодні в м. Львів (ринок "Шувар" — перший український ОРСП, що створений у 2000 році [17]), Херсонській, Полтавській та Хмельницькій областях вже функціонують оптові ринки плодоовочевої продукції, у м. Жашків Черкаської області — ринок "Чародій", перший і поки що єдиний в Україні ринок оптової торгівлі худобою, вирощеної здебільшого в особистих селянських та дрібнотоварних господарствах [13].

Для виконання Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції реалізовується проект "Створення Південноукраїнського регіонального оптового продовольчого ринку".

У 2010 році розпочалось будівництво оптового ринку "Столичний" (Київська обл., Києво-Святошинський район) [18]. Будівництво решти ринків планується розпочати у 2011 році. Очікується, що до кінця цього року в Україні вже запрацюють нові оптові ринки сільгосппродукції у Львівській, Запорізькій, Донецькій та Харківській областях [19]. Згодом такі ринки планують збудувати в Івано-Франківську та інших областях [20]. Загалом реалізація заходів із вдосконалення інфраструктури оптової торгівлі сільськогосподарської продукції дасть змогу вивести вітчизняний аграрний сектор на новий рівень розвитку, а продукцію зробити якісною, доступною і конкурентоздатною не лише на внутрішньому, а й на міжнародних ринках.

Література:

1. Закон України "Про оптові ринки сільськогосподарської продукції" від 25.06.2009 р. № 1561 — VI. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.gov.ua>.
2. Постанова КМУ "Про затвердження Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції" від 03.06.2009 № 562 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.gov.ua>.
3. Постанова Кабінету Міністрів "Про затвердження державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарські обслуговуючих кооперативів до 2015р." від 03.06.2009 р. № 557 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.gov.ua>.
4. Постанова КМУ "Про затвердження Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції" від 03.06.2009 р. № 562 — [Електронний ресурс]. — режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Наказ Міністерства аграрної політики України та Української академії аграрних наук від 5 червня 2002 року № 153/44 "Про затвердження Положення про організацію та прове-

дення аукціонів живої худоби та птиці" [Електронний ресурс]. — режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua>

6. Белявцев М.І., Шестопалова Л.В. Інфраструктура товарного ринку. — К., 2005. — 416 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=178>

7. Блок Р., Гончаренко В.В., Іванова Н.А. та ін. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи: практ. посіб. — К.: Урожай, 2001. — 288 с.

8. Давиденко К. В. Розвиток підприємництва в агропромисловому виробництві / К.В. Давиденко // Економіка АПК: Міжнародний науково-виробничий журнал. — К., 2004. — № 9. — С. 61—67.

9. Копитець Н.Г. Сутність і значення інфраструктури аграрного ринку // Економіка АПК. — 2008. — № 12. — С. 121—123.

10. Корінець Р., Швецова Л. Оптові ринки сільськогосподарської продукції: запитання та відповіді. — Київ, 2007. — 88 с.

11. Малік М.Й. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК: Міжнародний науково-виробничий журнал. — К., 2006. — № 4. — С. 3—10.

12. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави // Економіка АПК: Міжнародний науково-виробничий журнал. — К., 2005. — № 11. — С. 4—12.

13. Алейнікова О.В. Система оптових ринків сільськогосподарської продукції: необхідність державного регулювання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=178>

14. Невлад В.Ф. Умови формування оптових ринків в агропромисловому комплексі України: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=1569>

15. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/page/?10109>.

16. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

17. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.shuvar.lviv.ua>.

18. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.bigmir.net/business/367585/>.

19. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/page/?7841>

20. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/index.php?articl=1&id=10534>.

21. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=178>.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2011 р.